

Pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantirish va undan foydalanishning samarali yo'llari.

Qazibekov Musaxon Quadratillayevich.
JDPI Matematika o'qitish metodikasi kafedrası.

Bayzaqov Mahmud Baxodir o'g'li
JDPI Umumiy matematika kafedrası

Annotatsiya: Ushbu maqolada Pedagogikada kreativlik tushunchasi haqida malumot berilgan va bo'lajak pedagoglarda kreativlik sifatlarini shakllantirish, rivojlantirish qanchalik muhim ahamiyatka ega ekanligi haqida fikr yuritilgan.

Аннотация: В данной статье представлена информация о понятии творчества в педагогике и рассмотрено значение формирования и развития творческих качеств у будущих учителей.

Annotation: This article provides information about the concept of creativity in pedagogy and discusses the importance of the formation and development of creative qualities in future teachers.

Kalit so'zlar: ta'lim turi, ta'lim shakli, case study, blended learning.

Ключевые слова: тип обучения, форма обучения, прикладные исследования, смешанное обучение.

Keywords: type of education, form of education, case study, blended learning.

Bizga ma'lumkiy barcha shaxslarda bo'lgani kabi pedagoglarga ham kreativlik sifatleri o'z-o'zidan rivojlanmaydi. Shunga ko'ra tadqiqotlarda shaxs (jumladan, pedagoglar)da kreativlik sifatlarini muvaffaqiyatli rivojlantirishning bir qator yo'llari yoritiladi. Patti Drepeau¹⁴ tomonidan ham shaxs (jumladan, pedagoglar)da kreativlik sifatlarini muvaffaqiyatli rivojlantirishning to'rtta yo'li ko'rsatilgan:

- Kreativ fikrlash ko'nikmasini shakllantirish;
- Amaliy kreativ harakat ko'nikmalarini rivojlantirish;
- Kreativ faoliyat jarayonlarni tashkil etish;
- Kreativ mahsulot (ishlanma)lardan foydalanish.

Bo'lajak pedagoglar o'zlarining kreativ fikrlash qobiliyatlarini qulay muhitda

to'la namoyon qilishlari mumkin. Agar bo'lajak pedagoglarda muvaffaqiyatsizlikka uchrash qo'rquv hissi mavjud bo'lsa, fikrni noto'g'ri ifodalashdan hadiksirasalar, tanqidga uchrasalar bunday vaziyatda ularda kreativ fikrlash ko'nikmalarini samarali shakllantirish yoki rivojlantirish mumkin bo'lmaydi. Bo'lajak pedagoglarda kreativlikni odatga aylantirish orqaligina kreativ fikrlash ko'nikmasini muvaffaqiyatli shakllantirish mumkin.

Bu jarayonda ular tomonidan mavzu mazmunining puxta anglanishi va kreativ fikrlash ko'nikmalarini baholashda qo'llaniladigan metod va vositalar muhim ahamiyat kasb etadi.

Shaxsan Siz nima deb o'ylaysiz: Bo'lajak pedagoglarni kreativ fikrlashga undash jarayonida mazkur yo'llardan qay tartibda foydalanish kutilgan natijalarni kafolatlaydi. Bu o'rinda Patti Drapeau quyidagi maslahatni beradi: "Bir manzildan ikkinchi manzilga borish uchun biz ikki va undan ko'p yo'nalishlarni bosib o'tamiz. Bu fikr quyida biliriladigan ko'rsatmalarga ham taalluqlidir. O'qituvchi dars jarayonida bir yoki bir nechta (yuqorida keltirigan) yo'llardan foydalanishi mumkin. O'qituvchi kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantiruvchi fe'lllarni (1-yo'l) qo'llashga qaror qilsa, u bevosita kreativ muammolarni hal etish (3-yo'l) ustida ish olib borayotgan Bo'lajak pedagoglarni kreativ fikrlash strategiyalari (2-yo'l)dan foydalanishga ham samarali jalb etadi. Dars esa kreativ mahsulotni (4-yo'l) ishlab chiqish bilan yakunlanadi. Kreativ fikrlash jarayonini mohiyatini yorituvchi xarita o'qituvchilarga dars jarayonida namoyon bo'ladigan kreativlik darajasi, turini aniqlashga yordam beradi".

Ko'p holatlarda o'qituvchilar hamda bo'lajak pedagoglarning o'zlari ham shunday savolga duch kelishadi: kreativ fikrlash jarayonining odat sifatida namoyon bo'lishiga erishish mumkinmi? Bu o'rinda Patti Drapeau shunay fikrlarni ilgari suradi: "Miya tadqiqotlari kreativ fikrlash ko'nikmasini rivojlantirish usullari va uni qanday qilib odatga aylantirish mumkinligini tushunish imkonini beradi. Kreativlik miyaning old (g'oyalar yuzaga keladigan) va chekka (tahlil qilish) sohalarining o'zaro muvofiqlikda ishlashi va dopamin (kishining o'zini yaxshi his etishiga yordam beruvchi) moddasining ishlab chiqarilishi natijasida ro'y

beradi. Ta'lim olish miyada kichik burmalarining paydo bo'lishiga olib keladi hamda miyaning faol ishlashi natijasida bu jarayon kuchayadi. Inson miyasi obraz, bashorat, xis tuyg'u, emotsiya va ma'no boy ma'lumotlar olishni ma'qul ko'radi. "Agarda ma'lumot hech qanay hissiyot va fikriy jarayonlardan holi bo'lsa, u miyada saqlanmaydi" (Willis, 2006, p. 44). Biroq, kreativ fikrlash miyada uning "ta'lim olish va o'rganish metodlariga zid bo'lgan" yangi usullarni qo'llash va noan'anaviy, original g'oyalarning ishlab chiqilishini taqozo etadi (DiSalvo, 2011, 1-bob). Kreativ fikrlash ko'nikmasini mashq qildirish natijasida Bo'lajak pedagoglar faqatgina o'rnatilgan aloqalarga tayanibgina qolmay, balki miyada yangi, ma'noga boy aloqalarni o'rnatish, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va yangicha fikrlashga moyil bo'ladilar. Doimiy ravishda olib borilgan mashqlar natijasida yangicha kreativ fikrlash odatiy va avtomatik xarakterga ega bo'ladi. Inson miyasi doimo to'g'ri ishlashga odatlangan, ya'ni, miya uchun faqat birgina to'g'ri javob mavjud bo'ladi. Vaholanki, bu kreativlik emas. Kreativlik – bo'lajak pedagoglarning o'z qarashlarini himoya qilish jarayonida barcha javoblar to'g'ri bo'lishi mumkin degani. Kreativlik muhitiga singib ketish sanaladi. Shu sababli kreativ fikrlashni odatga aylantirish uchun bo'lajak pedagoglar mazkur jarayonga ishonch bilan qaray olishlari lozim.

Bo'lajak pedagoglar kreativlik rag'batlantirilsa va samimiy muhit yaratilsagina, kreativ fikrlashni odatga aylantira oladilar. Kreativ muhitda o'qituvchi va bo'lajak pedagoglar boshqalarga nisbatan samimiy munosabatda bo'lishni va ularning fikr mulohazalarini hurmat qilishni o'rganadilar. Xato qilishdan yoki muvaffaqiyatsizlikka uchrashdan qo'rqish, haddan tashqari baxolarga e'tibor qaratish, boshqalardan ajralib turish, mensimaslik va tanqidga uchrashdan, kamsitilishdan qo'rqish xissi mavjud bo'lajak pedagoglarda kreativlik odatga aylanmaydi. Kreativlikni odatga aylantirish, bo'lajak pedagoglarning o'qishdagi muvaffaqiyat va o'z-o'ziga bo'lgan hurmatni oshirish faqatgina kreativ fikrlashni muvofiq ravishda qo'llash orqali va sog'lom muhitdagina erishish mumkin".

Xorijliy pedagoglar, xususan, Patti Drapeauning fikricha, bir shaxsning, ayniqsa, o'qituvchining kreativligi boshqa (talaba)larni ijodiy jarayonni tashkil

etishga ruhlantiradi.

“Kreativlik yuqumlilik xususiyatiga egadir; kreativ bo’lish uchun kishi ko’proq kreativ insonlar bilan muloqot qilishi va hamisha izlanishda bo’lishi lozim. Har qanday ko’nikmani shakllantirish mumkin bo’lganiday, kreativ fikrlash qobiliyati yoki ko’nikmasini ham rivojlantirish mumkin. Bu bo’lajak pedagoglarga ham taalluqli bo’lib, kreativlik ustida ishlash bo’lajak pedagoglarga noodatiy tarzda fikrlashga yordam beradi. Biroq, bo’lajak pedagoglarni ruhlantirish va kreativ bo’lishga undash o’qituvchining qay darajada malakali ekanligiga bog’liq. Kreativlik bo’yicha olib borilgan tadqiqotlar va kreativlik nazariyachilarining ishlari bo’lajak pedagoglarda kreativlik ko’nikmasini shakllantirishda qo’llanma sifatida xizmat qiladi. Bu auditoriyadagi muhit, bo’lajak pedagoglarda fikrlash tarzining shakllanishi, o’qituvchining yondashuv va strategiyalari elementlarini o’z ichiga oladi”.

Bo’lajak pedagoglarda kreativ fikrlash ko’nikmalarini shakllantirishda o’qituvchi alohida o’rin tutadi. Bu jarayonda “o’qituvchining roli auditoriyada kreativlik muhitini yaratishdan iborat. Pannels va Klakstonlar (2008) qayd etganlaridek, muhit (auitoriya haqida gap ketganida maqsad va vazifalar) kreativlikni shakllantirishga ta’sir etadi, boshqa tadqiqotchi Piirtoning (2004) fikricha esa, kreativlik tavakkal qilishni talab etadi. Vaholanki, o’qituvchi sinfda Bo’lajak pedagoglar o’zini erkin seza oladigan va o’z fikrlari, g’oyalari bilan bo’lisha oladigan muhit yaratishi lozim. Bo’lajak pedagoglar kreativlik sinf xonasida o’z g’oya va fikrlarini turli yo’llar bilan ifoda etishlari mumkin va ular buni qadrlamoqlari lozim. Bo’lajak pedagoglar miyada yuz berayotgan jarayonlarni yanada faollashtirish uchun o’rnatilgan qonun qoidalar, standartlardan chetga chiqib, turli savollar berishda erkin harakat qilishlari kerak. O’qituvchi bo’lajak pedagoglardagi kreativlikni noodatiy g’oyalarni o’rtaga tashlash va ularni verbal va noverbal tarzda rag’batlantirish orqali qo’llab-quvvatlaydi. O’qituvchining bo’lajak pedagoglar berayotgan kreativ g’oyalariga nisbatan to’g’ri munosabati ularning mumkin bo’lgan va mumkin bo’lmagan shartlarni anglashida muhim ahamiyatga ega. Mazkur elementlarning barchasi o’qituvchi-talaba

munosabatining muhim qismi bo'lib, bo'lajak pedagoglar muvaffaqiyatini ta'minlaydi (Hattie, 2011)".

Muayyan omillar pedagoglarda kreativlik sifatleri, malakalarini rivojlantirishga to'sqinlik qiladi. Shu sababli pedagogik jarayonda o'qituvchilar ushbu omillarni bartaraf etishga e'tibor qaratishlari lozim. Quyidagi omillar shaxsda kreativlikni rivojlantirishga to'sqinlik qiladi:

- 1) o'zini tavakkaldan olib qochish;
- 2) fikrlash va xatti-harakatlarda qo'pollikka yo'l qo'yish;
- 3) shaxs fantaziyasi va tasavvurining yuqori baholanmasligi;
- 4) boshqalarga tobe bo'lish;
- 5) har qanday holatda ham faqat yutuqni o'ylash

"Kreativ muhitda o'qituvchi bo'lajak pedagoglar diqqat-e'tiborini jalb etish maqsadida biror bir yangilikdan foydalanadi. Qiziquvchanlik va shubhani uyg'otuvchi ma'lumot, bo'lajak pedagoglarni o'ziga jalb etib, ularda o'qishga bo'lgan intilishni kuchaytiradi (Koutstaal, 1997; Willis, 2006).

Olib borilgan miya taqiqotlari shuni ko'rsatdiki, yangilik hamisha miyani faollashtiradi. O'qituvchi bo'lajak pedagoglarni yangi ma'lumot va manbalar bilan ta'minlaganda yoki yangi strategiyalarni qo'llaganda, miya "uyg'onadi" va e'tibor qaratadi. Masalan, biror bir adabiy asar qahramoni yoki tarixiy shaxsga o'xshab kiyinish, tarixiy buyum yoki zamonaviy predmetlardan foydalanish, musiqa eshittirish, latifalar aytish, sinf xonasidagi jihozlar o'rnini almashtirish, o'yinlar o'ynash (bu o'rta maktab o'quvchilari va oliy ta'lim muassasalari bo'lajak pedagoglariga ham birdek taalluqli), dars shaklini o'zgartirish. Kreativ muhitda o'qituvchi bo'lajak pedagoglarga tez-tez tanlash imkonini beradi.

Tanlov kreativlikni shakllantirishda muhimdir (Sprenger, 2010) bo'lajak pedagoglarni ruhlantirib, ularga o'qishni nazorat qilish imkonini beribgina qolmay, balki huquq va imkoniyatlarini kengaytiradi. Tanlov huquqi nafaqat o'qituvchi-talaba munosabatini yaxshilash, balki har ikki tarafning ham individualligini ifodalashga zamin yaratadi (Deci, 1995). Tanlov huquqi faqat bir tomonlama

bo'lishi ham mumkin, ya'ni tanlov talaba tomonidan mustaqil ravishda amalga oshirilishi va yakuniy natija ikki yoki undan ko'p shaklda taqdim etilishi mumkin".

Oliy ta'lim muassasalarida ham o'qituvchilar bo'lajak pedagoqlarda kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishda ularning jamoa bo'lib, kichik yoki katta guruhlarda ishlashlari uchun zarur shart-sharoitni yaratib bera olishlari zarur. Zero, katta va kichik guruhlarda ishlash jarayonida bildirilgan har qanday fikrni kreativ jihatdan rivojlantirish imkoniyati yuzaga keladi.

"O'qituvchi kreativlik darslarida jamoa tuyg'usining ahamiyatini angalagan holda, doimiy ravishda guruhlarni o'zgartirib, bo'lajak pedagoqlarda jamoa bo'lib ishlash, boshqalar qobiliyati va mahoratini hurmat qilish ko'nikmasi shakllantiradi. Vaholanki, yakka tartibda ishlash ma'lum vaziyatlarda samara bersa, kreativlik darstarida kichik guruhlarda ishlash maqsadga muvofiqdir, chunki kreativlik ko'nikmasi ijtimoiy fenomendir (Farrell, 2001; John-Steiner, 2000; Sawyer, 2003, 2006b); Soyerning fikriga ko'ra, kreativ qarashlar jamoa bo'lib ishlash jarayonida va kreativ hamkorlik natijasida shakllanadi (Sawyer, 2006a, p. 42).

O'quvchilarni kichik guruhlarga bo'lish mezonlari:

- Bo'lajak pedagoqlarni **ma'lum sohadagi qobiliyatlariga** ko'ra kichik guruhlarga bo'lish; Bo'lajak pedagoqlarni bunday qobiliyatiga ko'ra bo'lish aslo kreativ fikrlash ko'nikmasiga bog'liq bo'lmasligi lozim. Bunday guruhlarda Bo'lajak pedagoqlar erkin harakat qila olishlari va vaqti kelsa boshqa guruhga o'tishga tayyor bo'lishlari lozim;

- **hamkorlik guruhlari** bo'lajak pedagoqlarning qiziqishlari asosida tashkil etiladi; bunday guruhlar turli bilim va qobiliyat darajasiga ega bo'lajak pedagoqlardan iborat bo'lishi ham mumkin. Ko'p hollarda bunday guruhdagi Bo'lajak pedagoqlar ma'lum bir rol, ya'ni mas'uliyatni o'z elkalariga oladilar. Mazkur guruhni shakllantirishda asosiy e'tibor talabaning kognitiv hohish-istalariga emas, balki uning ilmiy va ijtimoiy bilimiga beriladi;

- **moslashuvchan guruhlar** b o'lajak pedagoqlarning individual ehtiyojlari, qiziqishlari va hohish-istalari asosida tashki etiladi. Guruhning qiziqishlari

o'zgarsa, shunga ko'ra uning a'zolari ham o'zgaradi. Bunday guruh Bo'lajak pedagoglarda moslashuvchanlik ko'nikmasini shakllantiradi.

O'qituvchi bo'lajak pedagoglar muvafaqqiyatga erishishlari uchun ularni qiziqarli, murakkab vazifalar va aniq maqsad va vaqt bilan ta'minlaydi. Ma'lum vazifani bajarish jarayonida bo'lajak pedagoglar ishga "berilib" ketishlari sababli ular vaqt tushunchasini unutib qo'yadilar (Csikszentmihalyi, 1996). Vaholanki, Bo'lajak pedagoglar maktab sharoitida kamdan-kam bunday holatga tushsalar, o'qituvchilar bunday mug'hitni yaratishga intilishlari lozim".

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Sulaymonov, F., & Bayzaqov, M. (2021). МАТЕМАТИК МАНТИҚ ELEMENTLARINI ERTA O'RGATISH VA UNING AHAMIYATI. Журнал математики и информатики, 1(2).